

Комисија за оцјену и одбрану докторске дисертације под називом
„Римско-правна традиција и касносредњовјековни дубровачки нотаријат“
кандидаткиње мр Мирјане Пупић

НАУЧНО-НАСТАВНОМ ВИЈЕЋУ ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА
УНИВЕРЗИТЕТА У ИСТОЧНОМ САРАЈЕВУ

ПРЕДМЕТ: Извјештај о оцјени урађене докторске дисертације кандидаткиње мр Мирјане Пупић под називом „Римско-правна традиција и касносредњовјековни дубровачки нотаријат“

Одлуком Научно-наставног вијећа Правног факултета Универзитета у Источном Сарајеву број: 926/22 од 07.06.2022. године именована је Комисија за оцјену и одбрану докторске дисертације (у даљем тексту: Комисија) под називом „Римско-правна традиција и касносредњовјековни дубровачки нотаријат“ кандидаткиње мр Мирјане Пупић у саставу:

1. **Проф. др Самир Аличић**, ванредни професор Правног факултета Универзитета у Источном Сарајеву, ужа научна област Римско право и историја државе и права, предсједник Комисије,
2. **Проф. др Никола Мојовић**, редовни професор Правног факултета Универзитета у Бањој Луци, у пензији, ужа научна област Римско право и историја државе и права, ментор и члан Комисије,
3. **Проф. др Сања Савић**, ванредни професор Правног факултета Универзитета у Источном Сарајеву, ужа научна област Римско право и историја државе и права, члан Комисије.

Након прегледа и анализе текста докторске дисертације, Комисија подноси Научно-наставном вијећу Правног факултета Универзитета у Источном Сарајеву сљедећи

ИЗВЈЕШТАЈ

- **Основни подаци о кандидату**

Мр Мирјана Пупић (рођена Рољић) рођена је 7. јуна 1983. године у Чајничу, гдје је завршила основну и средњу школу. Уписала се на Правни факултет Универзитета у Источном Сарајеву школске 2002/2003. а дипломирала у октобру 2007. године. Постдипломске студије уписала је на Правном факултету Универзитета у Источном Сарајеву крајем 2009. године, смјер Римско право и историја државе и права. Након

полагања свих испита предвиђених наставним планом и програмом, са просјечном оцјеном 9,71, одобрена јој је израда магистарске тезе, под називом „Тестамент у средњовјековном Дубровнику“. Магистарску тезу одбранила је с одликом, у јулу 2014. године. На Универзитету у Источном Сарајеву 2009. године бирана је у звање асистента, на ужој научној области Римско право и историја државе и права и од тада ради на Правном факултету Универзитета у Источном Сарајеву. У звање вишег асистента на ужој научној области Римско право и историја државе и права бирана је 2015. године и поново 2020. године. Држи вјежбе на предметима Римско право и Општа правна историја. Члан је Удружења правника Републике Српске. Аутор је више стручних и научних радова из области римског права.

- **Значај и допринос докторске дисертације са становишта актуелног стања у одређеној научној области**

Данас, са сигурношћу можемо рећи да нотар представља један од најзначајнијих института савременог права, који води до јачања правне сигурности, заштите јавног интереса и растерећења правосудних органа, што је основни циљ увођења ове институције у правни систем једне државе. Да бисмо разумјели савремена законска рјешења која уређују нотаријат, морамо познавати његов историјски развој, јер одатле уочавамо на којим принципима и са којим циљевима је успостављен. Идеја нотаријата дугује се римској правној традицији а утемељење припада средњовјековном праву. Свако вријеме тражило је да се нотари уклопе у цјелину правног система и потреба времена. Допринос Римљана је и у томе што су исправе које су састављали табелиони добили наручиту доказну вриједност (мада још не и статус особе јавне вјере која саставља јавне исправе) па се зато обично сматра да су прерасли у једну нову установу, ембрион савременог нотаријата. Свакако да табелиони имају извјесне елементе који ће обиљежити каснију установу нотаријата. Дакле, развој институције нотаријата у уској је вези са оживљавањем римског права током 12. вијека и развојем медитеранских комуна. Средњовјековни писари добили су правни углед и ауторитет који нису имали у римском праву. Важно је напоменути да је право дубровачке републике створило једну добру правну технику и терминологију, дало рјешење проблемима који се могу појавити у сваком правном систему, те је као такво веома значајно и може се искористити као друштвено корисно. Иако су Римска држава, као и Дубровачка република, давно престале да постоје, правници треба да познају не само нотаријат какав је данас већ и његову прошлост. За данашње нотаре и правнике важна је свијест о томе да је ова служба набијена прошлошћу, историјом, традицијом и правним наслеђем. Нотарска служба траје вијековима и правна историја не би била данас оваква да није било оног што је иза себе оставила та правничка професија.

Ова питања до сада нису посебно разматрана и у томе је практични значај и научна оправданост ове докторске дисертације.

- **Оцјена да је урађена докторска дисертација резултат оригиналног научног рада кандидата у одређеној научној области**

Упркос својој важности и свеопштој присутности у градском средњовјековном друштву, занимљиво је да је сама установа нотаријата остала релативно необрађена. То је отежало рад на обради ове проблематике, али је истовремено омогућило кандидаткињи да коришћењем одговарајућих метода применљивих у друштвеним наукама, самосталним истраживачким радом дође до нових сазнања у овој области.

Докторска дисертација „Римско-правна традиција и касносредњовјековни нотаријат“ кандидаткиње мр Мирјане Пупић представља оригинални рад – није плагијат, што је као фаза која претходи подношењу овог извештаја утврђено и применом посебног софтвера у складу са Правилником о коришћењу софтвера за детекцију плагијаризма на Универзитету у Источном Сарајеву.

• **Преглед остварених резултата кандидата у историјскоправној области**

- ***Епитрони у дубровачком праву***, Зборник радова „Изазови правном систему“, Том II, Правни факултет Универзитета у Источном Сарајеву, Источно Сарајево 2021, 487-500.

Уз помоћ архивске грађе у раду се обрађују важнија питања која се односе на институт епитрона у дубровачком праву. Најприје се указује на поријекло овог института које је врло сложено. Ауторка сматра да се може повезати са римским посткласичним правом с једне и византијским правом с друге стране. Након тога анализирају се одредбе о епитронима садржане у Statutorum civitatis Ragusii и Liber Oppidii Reformationis. Такође, проучавају се и одредбе о епитронима у статутима неких других приморских градова ради међусобног поређења. Уочавају се многе сличности и неке битне разлике уз закључна разматрања.

- ***Структура и садржај касносредњовјековних дубровачких тестамената***, Зборник радова „Право, традиција и промјене“ Том I, Правни факултет Универзитета у Источном Сарајеву, Источно Сарајево 2020, 414–428.

Ауторка, на почетку овог рада, указује на поријекло, примјену и форму тестамената. Предочена је и унутрашња структура тестамената, његова три главна дијела – увод, диспозиција и завршни дио. С малим изузецима свако тестаментарно располагање прати тај утврђени редослед, што указује на значај и важност које су имале поједине тестаментарне одредбе у касносредњовјековном Дубровнику. Посебну пажњу ауторка посвећује анализи садржаја дубровачких тестамената на основу грађе из Државног архива у Дубровнику. Притом се разматрају врсте легата које су касносредњовјековни дубровачки тестатори даривали у различите сврхе. Ауторка закључује да законодавац није могао прописивати садржај тестамената, јер је то у супротности са одредбама Статута које су озакоњиле слободу тестаментарног располагања.

- ***Улога нотара у средњовјековном Дубровнику***, Зборник радова са међународног научног скупа „Однос права у региону и права Европске Уније“, Источно Сарајево 2015, 237–248.

Ауторка, на темељу објављених и необјављених извора из Државног архива у Дубровнику, приказује развој институције нотаријата у Дубровнику, почев од његових

најранијих зачетака па све до периода развијеног нотаријата. Ауторка на почетку рада даје краћи приказ развоја институције нотаријата на европским просторима, посебно у Италији, која је имала највећи утицај на дубровачку нотарску канцеларију. Затим ауторка улази у саму проблематику дубровачког нотаријата гдје су обрађени различити аспекти везани за нотаре као што су: појава првих нотара, поријекло, те њихова улога приликом састављања тестамената. Посебну пажњу ауторка посвећује анализи разних одредаба о институцији нотаријата садржаних у основном извору дубровачког права, *Statutarum civitatis Ragusii*.

3. **Брак са *manusom***, Годишњак Правног факултета у Источном Сарајеву, бр 1/2010, 189–205.

Ауторка говори о браку са манусом, који је карактеристичан за почетак римске историје и који се задржао као владајући облик брака све док основу римског друштва представља затворена кућна привреда. Ауторка истиче да се основни циљ тог брака састоји у рађању дјеце, у продужењу породице. Даље, ауторка обрађује услове за закључење брака, форме закључења брака, као и престанак брака. Обзиром да се институт брака директно односи и на положај жене, ауторка приказује права, али и обавезе које је жена имала у браку са манусом. То се прије свега односи на њен друштвени положај и имовиска права у вези са закључењем брака. Иако је друштвени положај жене у браку, начелно био лош, ауторка закључује да се он временом мијењао на боље, као последица појаве и утицаја хришћанства, драстичних промјена у привреди и нестанка патријархалног морала.

4. **Крај Римске републике**, Зборник радова Правног факултета у Источном Сарајеву, бр.5/2009, 339–345.

Ауторка говори о настанку римске републике, њеном територијалном ширењу, кризи кроз коју је она прошла и о њеном крају. Ауторка наглашава да је крај Римске републике је један од најважнијих периода римске историје. С тим у вези обрађује разне чиниоце који су довели до нестанка Републике: устанци робова, побуне Италика, потреба професионализације државног апарата, аграрно питање, односно борба за земљу, смањен прилив робова и криза робовласништва, привредна криза. Ауторка истиче да основни разлог за прелазак на принципат није толико у привредним тешкоћама и слабљењу државе, јер ће тек у овом периоду римска држава достићи врхунац своје моћи. Дакле, ауторка закључује да је увође принципата као облика државног уређења било последица политичке кризе. Држава коју су римљани створили током периода републике није била више у стању да изађе на крај са свим задацима које је требало рјешавати. Она је задржала основне особине које је имала на самом почетку, то је била држава-град, налик на грчки полис. Међутим, држава која је већ постала царство по својој величини, по броју становника, није могла да задржи политичку структуру полиса.

• **Оцјена о испуњености обима и квалитета у односу на пријављену тему**

Докторска дисертација кандидаткиње мр Мирјане Пупић под називом „Римско-правна традиција и касносредњовјековни дубровачки нотаријат“ написана је на 234 страница на папиру стандардне величине (А4) са проредом 1,5 и писмом (*Times New Roman*) величине 12 типографских тачака, а садржи 7 глава, закључак, прилог, попис

литературе и објављених и необјављених правних извора. Текст докторске дисертације садржи 652 фусноте испод текста и оне су дескриптивне и упућујуће природе.

Основне карактеристике појединих дијелова текста докторске дисертације огледају се у сљедећем:

1. Прва глава (1-31) садржи уводне напомене које се односе на предмет, циљ и методолошки оквир рада, полазне хипотезе, научну и друштвену оправданост, те актуелност теме која се обрађује у докторској дисертацији. Такође, посебна пажња посвећена је изворима права у Дубровнику као и рецепцији римског права која се ширила захваљујући у првом реду образованим правницима који су студирали у Италији, те по повратку у Дубровник обављали значајне функције у тадашњем правном животу.
2. Друга глава (32-59) дисертације посвећена је нотаријату у римском праву. У овом дијелу обрађује се неколико сличних професија у римском праву. Од многих назива који су били у оптицају, три су у контексту ових специфичних професија најзначајнија- *scriba*, *notarius*, *tabellion*. У овом дијелу обрађују се табелионске исправе у Јустинијановом праву и табулари, о чијем правном положају говори више правних текстова анализираних у овој глави.
3. Трећа глава (60-66) даје детаљну анализу византијских табелиона у Епарховој књизи из X вијека, у којој се веома прецизно регулишу бројна питања везана за рад табелиона. Кандидаткиња примјећује да табелиони у позној Византији постају знатно озбиљнија институција, са одговарајућом професионалном организацијом која контролише њихов рад.
4. Четврта глава (67-73) посвећена је нотарској установи у средњовјековној Србији. Кандидаткиња прво укратко објашњава да се нотари на овом простору називају номици или иномици, затим анализира неке од сачуваних номичких исправа да би на крају направила паралелу са овом установом у каносредњовјековном Дубровнику.
5. Пета глава (74-80) бави се положајем нотара у Лангобардској Италији, гдје су нотари добили побољшан и унапријеђен статус у односу на јавне писаре у византијској Италији. Кандидаткиња закључује да је дошло до потпуно новог начина гледања на писарску дјелатност јер су управо Лангобарди признали писарским исправама пуну вјеродостојност. У оквиру ове главе разматрана је Болоњска школа права и *ars notariae* гдје је кандидаткиња анализирала поједине нотарске формуларе који су коришћени као модели састављања исправа.
6. Шеста глава (81-130) је приказ тока развоја нотарске службе по појединим источнојадранским градовима, као што су Котор, Будва, Задар, Сплит и Шибеник. Анализа проведена у докторској дисертацији указује да је сваки град имао своје специфичности, али и да је много сличности у погледу институције нотаријата.
7. Седма глава (131-204) посвећена је касносредњовјековном дубровачком нотаријату и то је уједно централни и најобимнији дио дисертације. Подијељена је на седам наслова. У првом наслову тежиште је стављено на анализирање статутарних одредби везаних за рад комуналних нотара. Тако је нотаријат правно регулисан кроз неколико одредаба, односно чланова Статута из 1272. године. Те одредбе, као и у већини других статута, нису обједињене у једној књизи, већ су разбацане скоро по цијелом Статуту. Други

наслов посвећен је нотарима који су обављали службу у Дубровнику до 1277. године. Први нотари у Дубровнику јављају се у 11. вијеку, од када потиче и први спомен ријечи *notarius* у дубровачким исправама. Кандидаткиња анализира текст заклетве коју је саставио и положио нотар Паскал 1228. године будући да је на тај начин могла открити много више о нотарској служби. Трећи наслов посвећен је првом нотару из Италије Томазину Саверу, који је одиграо кључну улогу у развоју институције нотаријата у овој комуни. Кандидаткиња износи значајне моменте његовог дјеловања, а при томе се осврће и на његов привредни живот у дубровачкој комуни гдје је био врло активан. Четврти наслов се бави нотарима који су обављали нотарску службу након Томазина Савере, односно од 1285. године. Упркос великом броју нотара који се у дубровачкој комуни задржавају кратко, кандидаткиња наводи и неке од нотара који у служби остају дужи низ година. У почетку се биљежи јача писутност нотара из црквених редова који су дјеловали и за црквене и за свјетовне потребе. Касније су комуналне власти покушале преузети контролу јер се јавила потреба за правно образованим нотарима. Професионални нотари, који су обично долазили из Италије, свакако су умногоме унаприједили рад и организованост ове службе у Дубровнику. У овом наслову обрађују се и сљедећа питања: присутност домаћих и страних нотара у Дубровнику те како се њихов број током периода мијењао, поријекло страних нотара у Дубровнику, интегрисаност страних нотара у друштво и њихова присутност у дубровачкој свакодневници. У оквиру петог наслова кандидаткиња анализира структуру нотарске исправе, која се састоји из три основна дијела: протокол (уводни дио), *scriptus* (текст) и *eschatocol* (завршни дио). Обзиром да највећи дио дубровачких исправа чине купопродајни уговори шести наслов бави се управо уговором о купопродаји који сачињава нотар. Кандидаткиња повлачити паралеле између купопродаје у римском праву и касносредњовјековном Дубровнику, али и указује и на специфичности дубровачке купопродаје која има локално обиљежје. У посљедњем седмом наслову анализиран је нотаријат острва Корчула, Ластова и Мљета јер припаду термину „дубровачки нотаријат“ будући да тај термин има шире значење него што је то уже градско подручје града Дубровника. У касном средњем вијеку поменута острва припадају Дубровачкој Републици, али без обзира на формално признање власти Дубровник са овим острвима има најинтензивније привредне и друштвене повезаности. То је проузроковало да нотаријат ових острва буде веома сличан са нотаријатом у Дубровнику и поред неких разлика. А све то заједно доприноси значају појма „дубровачки нотаријат“.

8. Закључак (205-211) садржи резимирани приказ кључних резултата спроведног истраживања и рада на изради докторске дисертације. Кандидаткиња између осталог закључује да је на појаву и развој нотаријата у Дубровнику од утицаја била традиција римских табелиона, писара лангобардске Италије, као и рецепција римског права.

9. Прилог (212-219) садржи фотографије нотарских исправа из Државног архива у Дубровнику.

10. Библиографија (220-234) садржи списак иностраних и домаћих коришћених извора. Кандидаткиња је у раду користила 166 библиографских јединица (уџбеника, монографија, чланака, теза и слично), 43 објављена извора, затим необјављену архивску грађу из Државног архива у Дубровнику и електронски претраживач извора римског права- *BIA (Bibliotheca iuris antique, Sistema informativo integrato sui diritti dell antichita)*.

- **Научни резултати докторске дисертације**

Резултати изнесени у докторској дисертацији под називом „Римско-правна традиција и касносредњовјековни дубровачки нотаријат“, кандидаткиње мр Мирјане Пупић, представљају значајан стручни и научни допринос римском праву и историји државе и права. Кандидаткиња је дошла до нових сазнања у вези са разним питањима који су у вези са институтом нотаријата. Наручито су значајни резултати који се тичу објашњења генезе нотаријата изучавањем његовог настанка и развоја кроз римско право, поједине источнојадранске градове и посебно касносредњовјековног Дубровника. Кандидаткиња је указала на важне термилошке разлике у римском праву, како не би дошло до забуне на кога се ослања каснији институт јавног нотара. Затим, објаснила је какво је значење ријечи *tabellio* у римском праву, а какво значење има ријеч *notarius* и *scriba*. Резултати истраживања из ове докторске дисертације потврдили су главну хипотезу да су римски *tabelliones* директни претходници нотара, да је *tabellio* из касног Римског Царства постао на одређен начин прототип модерних нотара. Дакле, нотаријат у касносредњовјековном Дубровнику реконструисан на основу нотарских исправа, намеће закључак о подударности са римским правом које су уочљиве у низу особина, али и у одређеном одступању. Кандидаткиња је указала да та одступања односно специфичности дубровачког нотаријата имају локално обиљежје.

- **Примјенљивост и корисност резултата у теорији и пракси**

Анализа и истраживање римско правне традиције и касносредњовјековног дубровачког нотаријата у докторској дисертацији дато је на свеобухватан начин, уз архивско истраживање у Дубровачком архиву на оригиналним сачуваним документима, уз коришћење историјских извора, што подразумева критику сваког откривеног извора тј. процјену њихове аутентичности, вјеродостојности и важности. Будући да до сада у домаћој теорији није постојао научни рад који се у овом обиму бави римском правном традицијом и касносредњовјековним дубровачким нотаријатом, дисертација ће несумњиво бити корисна правној теорији и пракси.

- **Начин презентовања резултата научној јавности, закључна оцјена и приједлог**

Кандидаткиња ће у складу са важећим прописима јавно бранити докторску дисертацију на Правном факултету Универзитета у Источном Сарајеву. Јавна одбрана ће претходно бити јавно оглашена, дисертација доступна јавности. Комисија је, такође, мишљења да докторска дисертација треба да буде објављена у виду монографије или публикована кроз чланке, како би била доступна широј научној и стручној јавности.

Дисертација под називом „Римско-правна традиција и касносредњовјековни дубровачки нотаријат“ кандидаткиње мр Мирјане Пупић урађена је и написана на основу истраживања и представља самосталан научноистраживачки рад у коме је докторант одабрану тему обрадио применом научних и стручних метода адекватних предмету истраживања. Резултати до којих се дошло у истраживању представљају значајан допринос доктринарном изучавању предметне проблематике. Имајући у виду наведено, у анализи питања која чине предмет проучавања докторске дисертације, резултате до којих се дошло у раду, на научни допринос овог рада, по оцени Комисије докторска дисертација мр Мирјане Пупић под називом „Римско-правна традиција и

касносредњовјековни дубровачки нотаријат“ представља научни рад који испуњава све захтјеване услове за стицање научног звања доктора наука.

С обзиром на изнесено, Комисија

ПРЕДЛАЖЕ

Научно-наставном вијећу Правног факултета Универзитета у Источном Сарајеву да прихвати овај извјештај о позитивно урађеној докторској дисертацији кандидаткиње мр Мирјане Пупић под називом „Римско-правна традиција и касносредњовјековни дубровачки нотаријат“ и покрене даљи поступак одбране докторске дисертације.

Источно Сарајево, 13.06 2022. године

ЧЛАНОВИ КОМИСИЈЕ

1. **Проф. др Самир Аличић**, ванредни професор Правног факултета Универзитета у Источном Сарајеву, ужа научна област Римско право и историја државе и права, предсједник Комисије;
-

2. **Проф. др Никола Мојовић**, редовни професор Правног факултета Универзитета у Бањој Луци, у пензији, ужа научна област Римско право и историја државе и права, ментор и члан Комисије;
-

3. **Проф. др Сања Савић**, ванредни професор Правног факултета Универзитета у Источном Сарајеву, ужа научна област Римско право и историја државе и права, члан Комисије
-